

Маловідомі сторінки життя фольклориста Сергія Козицького

Перебуваючи в Державному історико-культурному заповіднику міста Дубна, вже не вперше я зустрівся з своїми хорошими колегами Тамарою Дмитренко та Миколою Пшеничним. Вони показали мені невідомі матеріали про Сергія Козицького дубенського періоду його життя. Це фотографії, листи, книги. На одній із фотографій написано: «На пам'ять братові Хведорові від Сергія. Селець. 30.VII.1912 року, після Ксеніного шлюбу». Згадане село у Дубровицькому районі також пов'язане з його там перебуванням. Ще одна його фотографія в солдатській формі зроблена в Москві. На ній читаємо: «Кажуть, що на карточці обов'язково треба щось написати. Але ж я далі забув усе, що знав. Так-таки і не згадаю. Зрешти, гадай, що хочеш. Сергій Нікчемний. 1.XII.1908 року. Казарма». Є припущення, що в цей час він відбував військову службу.

І ще один цікавий документ – перша книжка для дітей «Учітєся», де вказано: «Склали Сер. Козицький та Ів. Шуминський, ілюстрував Петро Холодний, каліграфічні роботи В.Андрейчинка. Луцьк – 1930. Розпорядження дня 28 грудня 1923. Освіта затвердила цей підручник до уживання і в школах».

В цій книжці автор приводить вірш Тараса Шевченка «Учітєся, брати мої», а також там вміщена розповідь про місто Дубно.

Сергій Козицький для жителів села Михалківці Острозького району на початку 20-х років XX століття був шанованою людиною. Сюди він приїхав, побувавши у Луцьку і Дубні. За свідченням колишнього сусіда і приятеля Жука Григорія Семеновича, він, ймовірно, приїхав на Волинь із Галичини. Місце його народження невідоме. Педагогічну освіту здобув у Москві. А в цьому селі був учителем і регентом церковного хору, викладав декілька дисциплін у церковно-приходських школах. Під час навчання в Москві, близько 1914-1915 років, Сергій Козицький познайомився з сином відомого українського письменника Дмитра Марковича – Левом. Їх стосунки переросли в творчу дружбу. У 1920 році Сергій Козицький, який у той час проживав у Дубні та Луцьку, прийняв запрошення Лева переїхати в с. Михалківці Острозького повіту. Майже два роки він прожив у гостинному будинку свого друга. Згодом на цій дводесятинній ділянці, можливо подарованій чи наданій йому в користування, фольклорист збудував невеликий будинок поблизу сусіднього села Сіянці, де і мешкав, вчителюючи і керуючи церковними хорами, збираючи фольклор, засну-

вавши просвітянський гурток. Умова, яка складена у Здолбунові 8 серпня 1925 р. про те, «що Лев Маркович надає у власність Сергію Козицькому в оренду свою власність під назвою Халковщина в Михалківцях площею дві десятини чи скільки окажется в дійсності у границях нам обом добре знаних з будинками на цій землі (домом і хлівом...»). «Всі податки з дня приступлення до користування цією землею й взагалі цілим об'єктом має виплачувати Сергій Козицький, всякі непорозуміння проміж нас передаємо на вирішення третейського полюбовного суду в складі Бориса Михайловича Козубського, Самійла Максимовича Підгірського і Олександра

Михайловича Карпинського – це члени української парламентарної репрезентації в польському сеймі та сенаті» (з архіву Руслана Краплича).

Збереглася фотографія сенаторів і членів сейму, датована виборами 1922 року, серед них і вище згадані особи, які склали умови договору. Праворуч на фотографії – портрет Т. Шевченка, в центрі – пам'ятник Б. Хмельницькому. С. Козицький створив і очолив три церковні хори, кожен з яких складався з 60 чоловік, у селах Сіянци, Михалківці та Завізові, просвітянські хори Михалковець і Мощаниці, які неодноразово брали участь у численних оглядах, конкурсах і олімпіадах. Композитор творив обробки багатьох народних пісень, які входили в їхні репертуари, що дозволяло постійно займати перші місця. Відомо, що такі високі відзнаки були здобуті в Здолбунові, Острозі, Дермані, Здовбиці та інших селах. Його композиторська, педагогічна і просвітянська діяльність базувалася на істинно народних традиціях південної Волині. Репертуар просвітянських хорів складався виключно з місцевого фольклору і класичних творів українських композиторів. Навіть церковні служби були перекладені ним із церковнослов'янської на рідну мову, молитви і обрядові пісні, що виконувалися в церквах цієї місцевості, він аранжував так, щоб їх спів не тільки був полегшеним для виконавців, але й увібрав у себе особливості мелосу цього краю.

Займаючись збором пісенного фольклору, він здійснював і обробки народних пісень не тільки Волині, а й Поділля і Холмщини, зберігав всю ав-

тентичність їх виконання. Ним відроджені і упорядковані в активну форму побутування вертепні різдвяні драми, тексти яких збереглись в сім'ї колишнього члена Вільгирської «Просвіти» Теофіла Семеновича Величка (1913 р. н.), а зараз у мешканців села Колесники Гощанського району.

Згадує Оксана Камінська-Юрчук з села Острів Радивилівського району: «У 1932 році до нас у гості на Різдвяні свята приїхав Сергій Козицький – сенатор польського парламенту, записав усі колядки і щедрівки. Від моєї бабусі Софії Калинської він записав більше 100 пісень і поклав їх на ноти». Існують свідчення, що до творчого доробку композитора належать також пісні весняно-літнього циклу. Окрім того, багато творів Т. Г. Шевченка, покладені ним на музику, мали популярне побутування.

Сергій Козицький займався вихованням молоді. Надихнув ціле покоління на любов до свого народу, до його національної культури, де сам у всьому подавав приклад. Багато учнів продовжували його справу, як фольклориста і патріота. З 1922 року кількарозово він обирався депутатом Польського сейму і сенату, належав до Української парламентарної репрезентації. Але не дивлячись на всі його заслуги, він був ув'язнений із відбуванням покарання у Березі-Картузкій, де його здоров'я підірвалося. Після вересня 1939-го почалися масові репресії радянського режиму, і життя Сергія Козицького передчасно обірвалось 10 січня 1941 року.

У статті «Збирач пісень – Сергій Козицький» житель села Тесів Острозького району Євген Жигальський, зокрема, пише, використовуючи спогади своєї матері Олени Данилівни: «Був середнього зросту, міцної статури, носив козацькі вуса, з одягу – вишиту сорочку. Звичайно, сповідував патріотичні погляди щодо свого рідного народу. Виділявся розумом і безстрашною вдачею. Його всі знали, він мужньо відстоював інтереси простого люду. Не уникав при цьому публічних виступів. Церковний хор під його керівництвом у Сіянях виконував Службу Божу тільки українською мовою і постійно спілкувався рідною мовою. Він помер в Острозькій лікарні від фурункулу. Його смерть була загадковою. У Михалківцях на жовто-блакитному пам'ятнику-надгробку, спорудженому на його могилі, викарбовано: «Тут спочиває слуга Божий Сергій Олександрович Козицький. Род. 1883. 20.X. – Пом. 1941 р. 10.1. Учителем від учнів. 1941 р.». Подібна ситуація склалась з його творами, фольклорними записами, обробками пісень. Чи були коли-небудь видрукувані його твори, невідомо. Але більшість рукописних збірників втрачені під час пожежі, влаштованої угорськими посіпаками-карателями. Церковні архіви Михалківців і Завізова із розшифровками Сергія Козицького були знищені вже в 70-х роках минулого століття, лише декілька нотних записів колядок зберігається в Сіянецькій церкві. Ці матеріали

виявили студенти Рівненського державного інституту культури Зіновій Дмитрів і Руслан Краплич.

Ось витяг із листа зав. редакцією художньої самодіяльності видавництва «Мистецтво» (м. Київ) Ю. Белякової від 14.X.1965 року до доньки Сергія Козицького: «Шановна Христіно Сергіївно!

Одержали Ваш лист і з хвилюванням читали розповідь про Вашого батька, про його діяльність. Хотілося дуже допомогти Вам відшукати сліди його праці (від того і затримали відповідь). Поки нічого втішного не можемо Вам сказати. Ніхто не знає про його роботи. Зверталися ми і до Л. М. Ревуцького, і до Інституту фольклору АН УРСР.

Єдине, що найшли – це в фондах Інституту фольклору зберігаються зошити волинських пісень, датовані щонайпізніше 1904 роком. Фактично – це ті самі матеріали, що нами опубліковані у збірнику «Золоті ключі».

От і все, що ми змогли знайти».

Повний творчий доробок композитора поки що не зібраний, лише окремі обробки його пісень збереглися у пам'яті його колишніх учнів і у власному архіві сучасного пошуковця і краєзнавця Руслана Краплича.

«Мені почувалося якось незручно, – згадує Євген Жигальський, – адже у мене знаходилися його нотні записи. І от нарешті я здав в Острозький історико-культурний заповідник за актом від 31 травня 1996 року. Як вони, ці записи, потрапили в наш дім, – лишається загадкою, але слід сказати, що пан Козицький був у добрих відносинах з моїм батьком Миколою Никифоровичем, поважав і цінував його. Якщо оглянути цей зшиток – то на 47 листках нотного паперу записано біля 120 пісень. В основному це українські народні пісні, є невелика частка мадярських, сербських, а також духовних. Біля їх найменувань подається, де і коли записаний твір».

Чимало пісень записано у Рівненській тюрмі. Маємо ось такі цікаві замітки. Під назвою пісні читаємо: «Від доктора Михайла Зайця. Рівне. Тюрма. 1931р.». «Після пісні «По горах ходила» зазначено: «Це якесь польська пісня чи танок. Чув, як грала коло тюрми оркестра 45-го полку і баритон дуже гарно цю мелодію виконував» (записано гру баритона). І ще: «Учора була Шура, бідна, бідна моя дружина, як ти тяжко мучишся! Келія № 6. 4.11.1930 р.». «Полетіли гуси в вирій понад моїм вікном». Щаслива дорога, милі вільні птахи! Повертайтеся по мене на весну. Рівне. 6.X.1930. Келія № 6».

Перебуваючи в Острозькому історико-культурному заповіднику, я натрапив на рукописні матеріали Сергія Козицького, які довго зберігалися у власному архіві вже згадуваного Євгена Жигальського. Перегортаючи позовклі нотні листки, з'ясував, що, крім вміщених пісень, тут збереглися і

партитури хорів М. В. Лисенка, обробки народних пісень М. Д. Леонтовича та інших відомих композиторів. Деякі твори пісенного фольклору Рівненщини, Підляшшя, Холмщини і Волині у записах Сергія Козицького було знайдено під час приватної експедиції у село Олександрія Рівненського району в листопаді 1993 року (зберігається у власному архіві Р. Краплича). А експедиція «Забуті села» творчої науково-дослідницької лабораторії «Успадкування художніх традицій» Рівненського державного інституту культури у січні 1994 року віднайшла ще збережені Теофілом Семеновичем Величком дві вертепні драми, переписані колись у С. Козицького в 30-х роках. Підсумовуючи результати даної експедиції, дослідники зробили висновок, що, незважаючи на відсутність більшої частини творів, зібраних та опрацьованих Сергієм Козицьким, можна відтворити цей доробок, провівши повторну розшифровку пісень і музичних творів, збережених місцевими жителями, які не лише пам'ятають свого земляка, але й прийняли з його уст і свято бережуть багатющу його фольклорну спадщину.

В одному з листів, мріючи про збірку пісень, він писав: «Не знаючи, чи пощастить мені, чи побачить світ цей збірник, а як так бажаю, щоб це сталося! Щоб показати, що ми, волиняки, маємо пісні, котрі багаті як мелодією, так і змістом. Наша пісня – це або завзятий жарт, або тяжка туга, плач, бо інша пісня не могла вродитись у нас: вона є найправдивіший відтінок нашої історії. Найголовніше бажання моє, щоб ми, зрозумівши всю красу нашої пісні, не захаяли її, не кидались за чужою, котра не дасть нам того, що дає рідна, яку ми викохали віками тяжкого життя, яка втішала нас, давала нам сили знести всі недолі і знов вставати, і знов працювати. Вона живе, її подих чуємо щохвилини, вона живе поміж нами, як повітря, котре свіжим подихом повертає нас до праці і дає завзяття тоді, коли ми часто боїмося впасти під тягарем життя».

У збірнику «Сивий туман на долині», який ми уклали з Оленою Юзюк і видали й 1998 році, вміщено 49 пісень, записаних композитором на нашій історичній Волині, Поділлі та Холмщині. Вони подаються у трьох розділах – календарно-обрядові пісні, пісні інших народів та пісні в гармонізації Сергія Козицького. У багатьох з них відсутній текст, але збережені мовні особливості виконавців. Цей матеріал – добра пам'ять про композитора, збирача і популяризатора народних пісень, учителя, регента і громадського діяча, незабутнього Сергія Олександровича Козицького.

Література

1. Камінська-Юрчук О. Лист з минулого // Волинь. – Рівне. – 1993. – 29 січня.
2. Дем'янчук Г. Світлом доброї науки // Волинь. – Рівне. – 1993. – 28 травня.

3. Краплич Р. Сергій Козицький у спогадах просвітян // «Просвіта»: духовне відродження України. Збірник наукової конференції. – Рівне. – 1993. – С. 56-66.
4. Столярчук Б. Фольклористи Рівненщини. – Рівне. – 1994. – С. 12.
5. Столярчук Б. Фольклористи Рівненщини. Видання 2-е, перероблене, доповнене. – Рівне. – 1995. – С. 22-23.
6. Корейчук М., Столярчук Б. Композитори Рівненщини. – Рівне. – 1995. – С. 30.
7. Жигальський Є. Збирач пісень – Сергій Козицький // Життя і слово. – Острого. – 1996. – 11 вересня.
8. Столярчук Б. Митці Рівненщини. Енциклопедичний довідник. – Рівне. – 1997. – С. 18-19.
9. Столярчук Б. Талант, відданий рідному народові // Діячі науки і мистецтва рідного краю у розвитку української національної культури. Матеріали і тези наукової конференції 29-30 вересня 1998. – Рівне. – 1998. – С. 193-194.
10. Столярчук Б. Талант, відданий рідному народові // Дубно і світ. Міжнародна ювілейна науково-теоретична конференція, присвячена 900-річчю міста Дубна. 25-26 серпня 2000 року. – Дубно. – 2000. – С. 82-83.
11. Столярчук Б. Пісенний фольклор Рівненщини у записах Сергія Козицького // Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся. Випуск 2. – Рівне. – 2002. – С. 109-112.